

کورتیهک له ژبانی کارل مارکس و پوخته یهک له مارکسیسم

(۶)

نووسینی : و . ا . نین
وهرگیرانی : ناسر ئەمین نژاد

• تاکتیک^۱ و خهباتی چینایهتی پرولتاریا

پیشتر باسی ئەوهمان کرد که مارکس له سالهکانی ۱۹۸۴-۱۹۸۵ وه قامکی خستبوه سهر یهکک له کهموکوریه بناخه یهکانی ماتریالیزمی کۆن که نهیتوانبوو له گرینگی هه لومهرجی ههلسورانی بهکرده وهی شوهرشگیرانه بگات. ئەمجار بۆ نه هیشتنی ئەو کهموکوریه بهدریژایی ته مهنی ویرای کاری تیۆریک به شیوه یهکی جیدی و بهردهوام سهرنج و ئاوریشی له مهسهلهکانی تاکتیک و خهباتی چینایهتی پرولتاریا دهاده وه. هه موو بهرهمهکانی مارکس و بهتایبهت نامهگۆرینه وهکانی له گهڵ ئینگلیس که سالی ۱۹۱۳ له چوار بهرگدا بلاو بۆته وه، مایه ی کار^۲ و ماتریالیکی زۆروزه بهند له م بابه ته وه دهن به دهسته وه. ئەم دهستاژویه هیشتا به هیچ جۆر دهسته بهندی و کۆنه کراونه ته وه و پنیوستیان به شهرح و شیبیکردنه وه هیه. هه ربۆیه لیژده ناچارین ته نیا به سهرچلی چه ند ئیشاره یهکی زۆر گشتی و کورتیان پنی بکه ین. دوپاتی ده که مه وه له مارکس به حه ق له و برۆایه دا بوو که ماتریالیزم به بی ئەم لایه نه واته ههلسورانی بهکرده وهی شوهرشگیرانه، شتیکی نیوه چل، یهک لایه نه و مردوو ه. مارکس پنیابوو ئەرکی بناخه یی تاکتیکی پرولتاریا ئەوه یه که ده بی له گهڵ هه موو زهمینه کان و دنیا بیی و لایه نه دیالکتیکی که یدا بینه وه. تاکتیکی به جی، دروست و پته وی چینی پیشره و ده بی پشتی به بناخه یهکی پته وی تیروانینه وه به سترابن، ئەوهش هیچ شتیکی نه جگه له وهی که سهرجه می په یوه ندییه واقعی و عه یینییهکانی هه موو چینهکانی ناو کۆمه لگا و قۆناغه عه یینییهکانی هه لدانی ئەم کۆمه لگایه بخریته بهرچاو، ههروه ها ده بی پیوه ندییهکانی دوو لایه نه ی نیوان ئەم کۆمه لگایه و کۆمه لگاکانی دیکه ش له بهرچاو بگری. جگه له وهش ده بی بزاندری که هه موو چینهکان و گشت ولاتان ته نیا له حاله تی بزوتن و ههلسوران نه ک وهستان، واته له حاله تی تهکان و حه ره کهت، نه ک نه بزوتن و چه قین ده خریته بهرچاو. حه ره که تیک که قانونهکانی له هه لومهرجی ئابوری ژبانی هه رکام له چینهکانه وه سهرچاوه دهگری. زیندویی و حه ره که تیش به نۆره ی خو ی به مانای دیالکتیکی لیک ده دریته وه، که هه م رابردووی له بهرچاوه و هه م قسه ی داها توشی پییه، ئەمهش به پنیچه وانه ی ده ربړین و روانگه ی بی ناوه روک و پوچه لی «ئۆلۆسیۆن» کانه که ته نیا ورده گۆرانکارییهکان ده بینن. که وابوو هه ره به وجۆره ی که مارکس بۆ ئینگلیس نوسی: «له ره وته گه ورهکانی هه لدانی میژوو ییدا هه ر بیست سال رۆژیکه، هه رچه ند له وانه شه پاشان رۆژانه کی وه ها بینه پیش که هه ر رۆژیکی به قه ده ر بیست سال بی، واته چروپری بیست سالی تیدا کۆ بوبینه وه»^۳ تاکتیکی پرولتاریا له هه ر پله یهکی گه شه ساندن و له هه ر ساته وهختیکدا ده بی ئەم دیالکتیکه عه یینی و

^۱ - له نووسراوهکانی نین و هه ر لیژهدا وشه ی تاکتیک به مانایهکی زۆر بهرینتر له وهی که ئەمڕۆ باوه به کارهاتوو ه. نین له تاکتیک ئەو مانایه ی مه به سه ته که ئەمڕۆ له کۆی وشهکانی وهک تاکتیک، ستراتیژیک، ریباز و سیاسه تی حیزب ده بینن و لی تی ده گه ین. نین له کتیبی «دوو تاکتیکی سوسیال دموکراسی» دا ده لی: «مه به سه ته له تاکتیکی حیزب ریبازی سیاسی یان به واتایه کی تر تایبه ته مندی، ره وت و ریگا و شیوهکانی ههلسورانی سیاسیه تی» هه لباژاردهکان بهرگی ۱ لاپه ره ی ۱۱. (و. فارسی)

^۲ - مایه ی کار یان دهستاژۆ بۆ ده ربړینی واتای «ماتریال Material» به کارهاتوو ه، هه موویان بریتین له سهرجه می سهرچاوهکان، زانیارییهکان و ئەو به لگه نامانه ی که زانیه کی لیکۆله ر و نوسه ر ده یکاته بناخه و بنه مای کار و لیکۆلینه وهکانی خو ی. (و. کوردی)

^۳ - نامه گۆرینه وهکانی مارکس و ئینگلیس، بهرگی ۳

له چارنه هاتوهی میژوی مرؤفایه تی بخاته بهرچاؤ. ده بی له لایهک له کهش و ههواى دابه زینی سیاسی یان رهوتی هه لانی به شینه بی (کیسه لی) و به ناو «هیمانه» بۆ بردنه سه رهوهی زانیاری و پترکردنی هیژ و توانای خه باتگه رانه ی چینی پیشه وه که لک وهر بگری، له لایه کی دیکه ش کار و ئه رکه کانی ئه م که لک لیوه رگرته وه ها ریک بخات که له پیتاؤ «ئامانجی نیهای» جولانه وهی ئه م چینه دا بیت و توانا و لیها تو بیه کانی ئه م چینه بۆ راپه راندنی به کرده وهی ئه رکه گه وره کانی ئه و رژه مه زانه ی که «هه ر رژیکی چروپری بیست سالی تیدایه» په روه رده بکات.

له م مه سه له یه دا که باسی ده که یین به تایبهت دوو بۆچوونی مارکس به تایبهت زۆر گرینگن:

۱. خه باتی ئابوری و ریکخراوه پیشه یی و ئابورییه کانی پرؤلتاریا که له کتیبی "فه قری فه لسه فه" دا باسی کراوه.

۲. ئه رکه سیاسییه کانی پرؤلتاریا که له مانیفیستی کمونیستی دا خراونه ته گۆر.

یه که میان به مجۆریه:

«پیشه سازی گه وره ژماره یه کی یه کجار زۆر له و ئینسانانه ی که یه کتر ناسن له یه ک شویندا کۆ ده کاته وه. ململانی به رژه وه ند له یه کتریان هه لده بری، به لام له هه مان کاتدا به رگری له حه قده ست - که ئه مه به رژه وه ندیکی هاوبه شه له به رامبه ر خاوه نکار- یه کیان ده خات، ئه ویش له سه ر ئه ساسی بیرى هاوبه شی راوه ستان و پیکه وه بون ... سه رته تا ئه م پیکه وه بو نانه (ائتلاف) په رته وازه ن. دو اتر به یه ک په یوه ست ده بن و کۆمه لی گه وره تری لی ده که ویته وه. بۆ کریکاران دیفاع و به رگری له یه کتیبیه کانیان له به رامبه ر «سه رمایه» یه ک که هه میشه یه کگرتوه پیوستیه کی زیاتر له دیفاع و به رگری له حه قده ست په یدا ده کات... له م خه باته دا که شه ری راسته قینه ی ناوخویه هه موو به شه پیکه یته ره کانی خه باتی داها تو تیکه ل به یه کتر ده بن، پیده گه ن و گه شه ده که ن. کاتی ئه م پیکه وه بو نانه بگاته ئه م جیگایه ئیتر تایبه تمه ندی سیاسی په یدا ده کات» لیره دا به رنامه و تاکتیکی خه باتی ئابوری و جولانه وهی سه ندیکایی بۆ چه ندین ده سال و بۆ سه رتاسه ری ده ورانی دورودریژی ئاماده کردنی هیژی پرؤلتاریا بۆ «خه باتی داها تو» له به رامبه رماندایه. ده بی رینوینییه کانی مارکس و ئینگلیس له نمونه ی جولانه وهی کریکاری ئینگلستان له گه ل ئه م به رنامه و تاکتیکیه پیک رابگرین: که چۆن «گه شه» ی پیشه سازی بواریک بۆ «کرینی کریکاران» و هه ولان بۆ پاشگه ز کردنه و هیان له تیکۆشان ده خولقینی،^۴ که چۆن ئه م گه شه ساندنانه به گشتی «وره ی کریکاران ده روختی»^۵، که چۆن پرؤلتاریای ئینگلیس «بورژوایی ده بی» (وادیاره «بورژوایی ئینگلیس»، بورژوایی ترین نه ته وه له ناو نه ته وه کانی دنیا ده یه وی ئه نجامی ئه م کاره بگه یه نیته ئه و جیگایه ی که له به ستینی بورژواییا ئه شرافیه تی بورژوایی و بورژوا پرؤلتاریاشی هه بی)، که چۆن «هیژ و برستی شو رشگه رانه ی ئه م چینه له نیو ده چی»، که چۆن ناچارین ماوه یه کی که م و زۆر دريژخایه ن دان به خۆماندا بگرین تا کریکارانی ئینگلیس له و شته ی که ده شی فه سادی بورژوایی بیت، ده ربا زبن. که چۆن جولانه وهی کریکاری ئینگلیس گروکی چار تیه سته کانی^۶ که مه، که چۆن ریبه رانی کریکارانی ئینگلیس شتیکی «له نیوان بورژوای رادیکال و کریکار» یان لی ده رده چی. که چۆن به هۆی پیگه و زروفی تایبهت به خویی ئینگلستان - و تا دیواری ئه م تایبهت به خویی تیک نه شکیت - «له گه ل کریکارانی ئینگلیسدا هیچ نا کری» لیره دا و له م باسانه دا تاکتیکی خه باتی ئابوری له پیوه ند له گه ل رهوتی گشتی و تیکرای جولانه وهی کریکاری و ئه نجامه کانی به تیروانی نیکی کراوه ی زۆر به رز و هه مه لایه نه و دیالکتیکی و به راستی شو رشگه رانه لیکدرا وه ته وه.

^۴ - نامه گۆرینه وه کانی مارکس و ئینگلیس، به رگی ۱ لایه ره ی ۱۳۶

^۵ - نامه گۆرینه وه کانی مارکس و ئینگلیس، به رگی ۲ لایه ره ی ۲۱۸۶

^۶ - چار تیه سم، جولانه وه یه کی به رینی کریکاری بوو که سالی ۱۸۲۷ له ئینگلستان دامه زرا و توانی زۆر به ی هه ره زۆری یه کتیبیه کریکارییه کانی ئه و ولاته به لای خۆیدا رابکیشی. چار تیه سته کان به رنامه یه کی ۶ ماده ییان بۆ چاککردنی باری ژبانی سیاسی، ئابوری کریکاران هیتایه گۆر و درا به پارله مان که ره تکرایه وه. به شوین ئه م ره تکرده وه دا راپه رین و مانگرتنی به رین و گشتی به ریبه ری چار تیه سته کان ده ستی پیکرد. به لام سه رکو تکر. ئه م بزوتنه وه یه جاریکی تر له سالی ۱۸۴۲ سه ری هه لدا یه وه و سه ره نجام تواندا ئه و شه ش ماده یه به سه ر ده ولته ی ئینگلیسدا سه په یین. یه کیک له و ماددانه به ده سه ته یانی مافی ده نگدان بوو بۆ کریکاران.

جولانه وه ی چار تیه سته کان به یه کیک له گرینگترین و پرشکو ترین جولانه وه ی به رینی کریکاری له سه رده می خۆی ناسراوه. لنین ده لی: «چار تیه سم ئاخیرین وته ی به ر له مارکس بو»

"مانیفیستی کمونیستی" حوکمی بناخهیی مارکسیزمی سهبارت به تاکتیکی خهباتی سیاسی هینایه گوری. له مانیفیستدا هاتوو: " کمونیستهکان له پیناو بهدیتهانی ئامانجه بهپهله و بهرژهوهندیه ئهمرۆیی و هه نوکهیهکانی چینی کریکار خهبات دهکن، لههه مان حالیشدا و لهناو جولانهوهی ئیستادا بهرگری و دیفاع له داهاوتی جولانهوهکهشیان له ئهستویه" هه لهم روانگهشهوه بوو که مارکس له سالی ۱۸۴۸دا و له لهستان پشتیوانی له حیزبی «شورش»ی زهویوزار دهکرد، لهو حیزبهی که ئاوری راپهپینی "کراکۆی" له سالی ۱۸۶۸ هه لگیساند. مارکس له ئالمان له سالی ۱۸۴۸-۱۸۴۹ پشتیوانی له شورشگیزترین دمۆکراسی شورشگیز دهکرد و دواتریش قهت لهو شتانهی که ئه ودهم سهبارت به تاکتیک وتبوی، هه لئهگه راپهوه. مارکس بورژوازی ئالمانی وهک توخمیک (عنصر) ده دیت که: «له هه مان سه رهتاوه مهیلی بهوه هه بوو که روو له خه لک هه لگه رینیتته وه و خه یانهت به گه ل بکات و له گه ل نوینه رانی پاشایه تی کۆمه لگای کۆندا ری بکه وی» (بورژوازی تهینا به یه کگرتن له گه ل جوتیاران بوو که دهیتوانی هه موو ئه رکه کانی خۆی به ئه نجام بگه یه نیت).

مارکس هه لویستی چینایه تی بورژوازی ئالمان، له سه رده می شورشه بورژوا دمۆکراتیکه کان ئاوا لیک ده داته وه: «بورژوازی متمانه و بروای به خۆی نیه، متمانه و بروای به گه ل نیه، له ئاست به ره وژوریه کاندایه پرته و بۆله یه و له به رامبه ر خوارتره وه کانی ش له رزۆک و راپا... له تاو گه ده لولوی جیهانی دنیای له به ر هه لگیراوه، له هه یچ شوینیک وزه یه ک ده رناخت، له هه موو جیه ک دزی بیرواری خه لکانی دیکه یه... دانه هینته ر و لینه هاتوو... پیریکی له عنته لیکراوه که مه عکومه هاتا گروکفی هه ره تی لاویتی گه لیکه گه نچ و ساغ له پیناو به رژه وه ندی پیرانه ی خۆی ریبه ری بکات...»^۷ ئه م لیکدانه وه یه نمونه ی ماتریالیزمیکه که کۆمه لگا له حالی هه رکه هت و بزوتندا ده بینێ و به و هه رکه ته شه وه ناوه ستی که هه ر ئاوری بۆ دواوه یه.

مارکس پاش تیه پهبوونی بیست سال له نامه یه کدا بۆ ئینگلیس^۸ به مجۆره قامک ده خاته سه ر هۆیه کانی سه رنه که ورنی شورش ی ۱۸۴۸ و ده نوسی: « بورژوازی ریکه وتن و ئاشتبوونه وه له گه ل کۆیله تی زۆر پی باشتر بوو له ته نانه ت سه یرکردنی دیمه نی خه بات له پیناو ئازادیدا» مارکس پاش نیشته وه ی شورش ی ۱۸۴۸-۱۸۴۹ له دژی هه رجۆره پال به شورش وه نانی^۹ «شاپیر Schapper» و «فلیچ Willich» هه ستا و ده یوت، ده بی فیڕ بین که چلۆن له ده وران و قۆناعیکه نویدا که وا وی ده چی له ره وتیکی «هیمانه» دا شورشه نویمان ئاماده ده بن، که لک وه ربگرین و بجولیننه وه. بۆ ئه وه ی بزاین که مارکس له م ده ورانه دا داوی چ جۆره کار، یان کار به چ ناوه رۆکیکی ده کرد چاک وایه چاویک له م هه لسه نگانده نی مارکس له سه ر بارودۆخی ئالمان (سالی ۱۹۵۸) بکه ین، ئه و ده مه ی که ره شترین ده ورانه کانی ده سه لاتداری کۆنه په رستی بالی به سه ر ئالماندا کیشابوو. مارکس ده لی: «له ئالمان هه موو شتیک به وه به ستراوه ته وه که بتواند ری له پیناو شورش ی پرۆلتاریاییدا- به چاپی دووه مه که ی- پشتی شه ری جوتیاری بگیدری» مارکس تا کاتی شورش ی دمۆکراتیک (بورژوازی) له ئالمان کۆتایی پی نه هاتبو، سه رنج و تیبینییه کانی خۆی له تاکتیکی پرۆلتاریایی سوسیالیستییدا خستبوه سه ر به رفراوان کردنه وه ی وزه ی دمۆکراتیکی جوتیاران. مارکس به ئاشکرا «لاسال»ی به خه یه نه ت ده رحه ق به جولانه وه ی کریکاری تاوانبار ده کرد، یه کیک له هۆیه کانی ئه وه بوو که چاو له ئاست خاوه ن زه ویوزاره کان و ناسیونالیسمی پرۆس ده به ستی. ئینگلیس سالی ۱۸۶۵ بۆ راپوێژ و راکۆرینه وه له گه ل مارکس له سه ر راکه یاندنیک که ده یانه وه یست به دوقۆلی بلاوی بکه نه وه له نامه یه کدا^{۱۱} بۆ مارکس ده نوسی: «ئه وه په ری نه زمی سوکیه که له ولاتیکی کشتوکالیدا به ناوی کریکاری پی شه سازیه وه، ته نیا بورژواکان بکه ونه به ر په لامار و

^۷ - مانیفیستی حیزبی کمونیست، له وه رگیروای فارسیدا، لاپه ره ی ۱۲۳

^۸ - رۆژنامه ی " راینی نوئ" سالی ۱۸۴۸، بروانه " که له پوری ئه ده بی" به رگی ۳ لاپه ره ی ۲۲۴.

^۹ - نامه گۆرینه وه کان، به رگی ۲ لاپه ره ی ۲۲۴.

^{۱۰} - مه به ست چه پ ره وی و «انقلاب بازی» یه

^{۱۱} - نامه گۆرینه وه کان، به رگی سیه م لاپه ره ی ۲۱۷.

چاو له ئاست چهوساندنه وهی باب مهزنانه و «دارکاری و فه لاقه» ی کریکارانی دی نشین به دهستی ئه شرافه دهره به گه کان بیهستری»^{۱۲}

له ساله کانی ۱۸۷۰، ۱۸۶۴ که دهورانی شوژی بورژوا - دموکراتیک به ره و کۆتایی دهچوو، دهورانی که تیندا چینه چهوسینه ره کانی پرۆس و ئوتریش له گهله یه کتر له سه ره چۆنیه تی کۆتایی هینان به م شوژی له سه ره وه پیکه وه له کیشمه کیشدا بوون، مارکس نه ته نیا «لاسال» ی تاوانبار ده کرد که له گهله بیسمارکدا خه ریکی سه روسا خت بوو، به لکو «لیکنیشت» یشی ده هی نایه سه ره ری که دیفاعی له «پارتیکۆلاریسم»^{۱۳} ده کرد و گیرۆده ی «ئوتریش په رهستی» ببوو. مارکس خوازیری تاکتیکی شوژیگه رانه ی وه ها بوو که بی نامان هم له دژی «بیسمارک» هه لویست بگری، هم له دژی لایه نگرانی «ئوتریش» بوهستی. تاکتیکی که له گهله «سه رکه وتوو» ی ئه م کیشه یه واته گه وره زه وینداری «پرۆس» هاو ده م نه بی، به لکوو ده موده ست ته نانه ت له و زروفه شدا که به هوی سه رکه وته نیزامیه کانی «پرۆس» هاتۆته پیش خه باتیکی شوژیگه رانه ی له دژی ده ست پی بکات.^{۱۴}

مارکس له په یامی به ناوبانگی ئه نترناسیونالدا، له رۆژی ۹ سپتامبری ۱۸۷۰ پرۆلتاریای فه رانسهی له دژی راپه رینی ناو ده ئاگادار ده کرده وه، به لام کاتیک که راپه رین به هه رحال له سالی ۱۸۷۱ دا دهستی پیکرد زور به گه رمی پیروزیایی له دا هینانی شوژیگه رانه ی ئه و جه ماو ره کرد که «هه لمه تیان بۆ عه رش ده برد»^{۱۵} له روانگهی ماتریالیزمی دیالکتیکی مارکسه وه له هه لومه رجیکی وه ها و زور بابه تی دیکه شدا ئه گه ره وتی گشتی و سه نه نجامی نه یایی خه باتی کریکاری و هه نگاوی شوژیگه رانه ی کریکاری توشی شکان بی، ئه م تیکشکانه خراپیه کی که متری هه یه تا ده ست هه لگرتن له هه لویستی که گیرا وه ته بهر، یان «له ته سلیم بوونی بی خه بات. ته سلیم بوونی وا وره ی پرۆلتاریا ده روختی و توانا و برستی خه باتکارانه یان لی ده سینیه وه» مارکس که به ته واوی ریزی بۆ که لک وه رگرتن له

^{۱۲} له سالی ۱۸۶۲ "یه کیتی سه رانسهری کریکارانی ئالمان" پیکهات که "لاسال" به ریوه ی ده برد. پیکهاتی ئه م یه کیتییه له باری ریکهستی سه ره به خوی چینی کریکاره وه هه نگاویکی به ره وپیشه وه بوو. به لام "لاسال" و پاش مردنیشی (۱۸۶۴) لایه نگره کانی سیاسه ت و تاکتیکی ناراست و چه وتیان به سه ره ئه م یه کیتییه دا ده سه پاند وه ک - یه کگرتنی پرۆلتاریا له گهله حیزبه ده سه لاتداره پاشایه تی خوازه کان و لایه نگرانی وشکاروی ئه م ره وته و دهره به گه کان له دژی بورژوازی و حیزبه بورژوازییه پیشکه وتنخوازه کان. "لاسال" و لایه نگره کانی به دزییه وه ده ستیان له گهله بیسمارک دا تیکه ل کردبوو.

رۆژنامه ی "سوسیال دموکرات" ئۆرگانی لایه نگره کانی لاسال بوو که مارکس و ئینگلیسیش له چوارچیویه کی دیاریکراو دا هاو کاریان له گه لدا ده کردن. ده ست هه لگرتن له و تاکتیکه چه وت و ناراسته مه رجی هاو کاری کردنیان بوو. هه لسورپینه رانی ئه و رۆژنامه یه وایان ده نواند که مارکس و ئینگلیسیش له گهله ئه و تاکتیکانه دا هاو ده ننگن، به مجۆره ده یانه ویست زه بر له متمانه و خوشه ویستیان و له «ئینترناسیونال» بدهن. لیره دا بوو که مارکس و ئینگلیس بریاریاندا له و هاو کاریه بکشینه وه. ئه وان به بلاو کردنه وه ی به یاننامه یه ک دژایه تی خویان له ئاست ئه و تاکتیکانه ده بری. له و به یاننامه یه دا که ئیمزای هه ردوکیانی پیویه هاتوو: «ئیمه زۆرجار داوامان ده کرد چۆن له دژی «پیشکه وتنخوازه کان» ئازایانه خه بات ده کردی، ده بی لانی که م به هه مان گویره ش دژ به کۆپی وه زیران و "حیزی دهره به گایه تی توخ" خه بات بکردی. به لام ئه و تاکتیکه ی که سوسیال - دموکرات گرتویه ته بهر ریگای دریشه دانی هاو کاری بۆ ئیمه نه هیشته وته وه.

مارکس و ئینگلیس ویرای راویژکردن له گهله یه کتر بۆ بلاو کردنه وه ی ئه م به یاننامه یه و ئه و نامانه ی که هه ره له م پیوه ندیه دا ئاگوگۆریان کردوو، بیرورای تاکتیکی زور پر بایه خیشیان ده برپیوه. لنین لیره دا سه رنجی داو ده ته ئه و بیرورایانه. (و. فارسی)

^{۱۳} زاراویه که له زانستی سیاسی بورژوازی، به هه رجۆره بزوتنه وه یه ک ده وتری که مه بهستی به ده ست هینانی خودموختری سیاسی، ئیداری، فیدرالی یا خود فه ره نگی بۆ ناوچه یه کی دیاریکراو بیته له ولاتیک. (لامه رکه زی)

^{۱۴} نامه گۆرپینه وه کانی مارکس له گهله ئینگلیس، به رگی ۳ لاپه ره کانی ۱۲۴، ۱۲۶، ۱۴۷، ۱۷۹، ۲۰۳، ۲۱۰، ۲۱۵، ۴۱۸، ۴۲۷، ۴۴۰، ۴۴۱.

^{۱۵} نامه ی مارکس بۆ "کوگلمه ن"

هۆیه‌کانی قانونی تیکۆشان له ده‌ورانی داکشان و دابه‌زینی سیاسی و بوونی ئازادییه قانونیییه‌کانی بورژوازیی دادنه‌نا، له ساڵی ۱۸۷۷-۱۸۷۸ پاش ئه‌وه‌ی قانونی نائاسایی دژ به سوسیالیسته‌کان په‌سه‌ندکرا، زۆر به توندی «مۆست Most» ی به رسته ریزکردنی «ئینقلابی گه‌رانه» تاواپنار ده‌کرد، به‌لام له هه‌مان حالدا به توندیییه‌کی نه‌ک که‌متر، به‌لکوو ره‌نگه زۆرتیش هێرشی ده‌کرده سهر "ئۆپۆرتۆنیزم" که له‌و کاته‌دا بۆ ماوه‌یه‌ک باڵی به‌سه‌ر حیزبی ره‌سمی سوسیال دموکراتی ئالماندا کیشابوو. ئەم حیزبه بۆ ولام دانه‌وه به قانونی نائاسایی ده‌موده‌ست راوه‌ستاوی، پته‌وی و به‌برشتی هه‌روه‌ها وره‌ی شوێشگێرانه و خۆ سازدان بۆ هه‌ل و مه‌رجی خه‌باتی نه‌ینی نیشان نه‌دا.^{۱۶}

ته‌واو

^{۱۶} نامه‌کانی مارکس بۆ ئینگلیس به‌رگی ۴ لاپه‌ره‌کانی ۲۹۷، ۴۰۲، ۴۲، ۴۲۴، هه‌روه‌ها بڕواننه ئه‌و نامانه‌ی که بۆ "زورگه" ی ناردوووه.